

De Mens in Maken

Handleiding voor professionalisering van begeleiders in de maakplaats

Author(s)

Pijls, M.H.J.; Sjollema, Sonia; van Eijck, T.J.W.

Publication date

2020

Document Version

Final published version

License

CC BY-NC-ND

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Pijls, M. H. J., Sjollema, S., & van Eijck, T. J. W. (2020). De Mens in Maken: Handleiding voor professionalisering van begeleiders in de maakplaats.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please contact the library: <https://www.amsterdamuas.com/library/contact/questions>, or send a letter to: University Library (Library of the University of Amsterdam and Amsterdam University of Applied Sciences), Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

de mens in maakplaats

Een handleiding voor professionalisering
van begeleiders in de maakplaats

Monique Pijls, Sonia Sjollema en Tom van Eijck

maak
plaats
021

Hogeschool van Amsterdam

Colofon

Auteurs: Monique Pijs, Sonia Sjollema en Tom van Eijck
Grafisch ontwerp: Kaspar Jansen

Met dank aan de maakplaats-coaches van de Learning Community.

December 2020

Hogeschool van Amsterdam
Kenniscentrum Onderwijs en opvoeding
Lectoraat Didactiek van de Bètavakken
Postbus 36180
1020 MD Amsterdam

www.hva.nl/maakplaats021

Deze publicatie kwam tot stand in het kader van het project Maakplaats 021, met financiële bijdragen van de Gemeente Amsterdam.

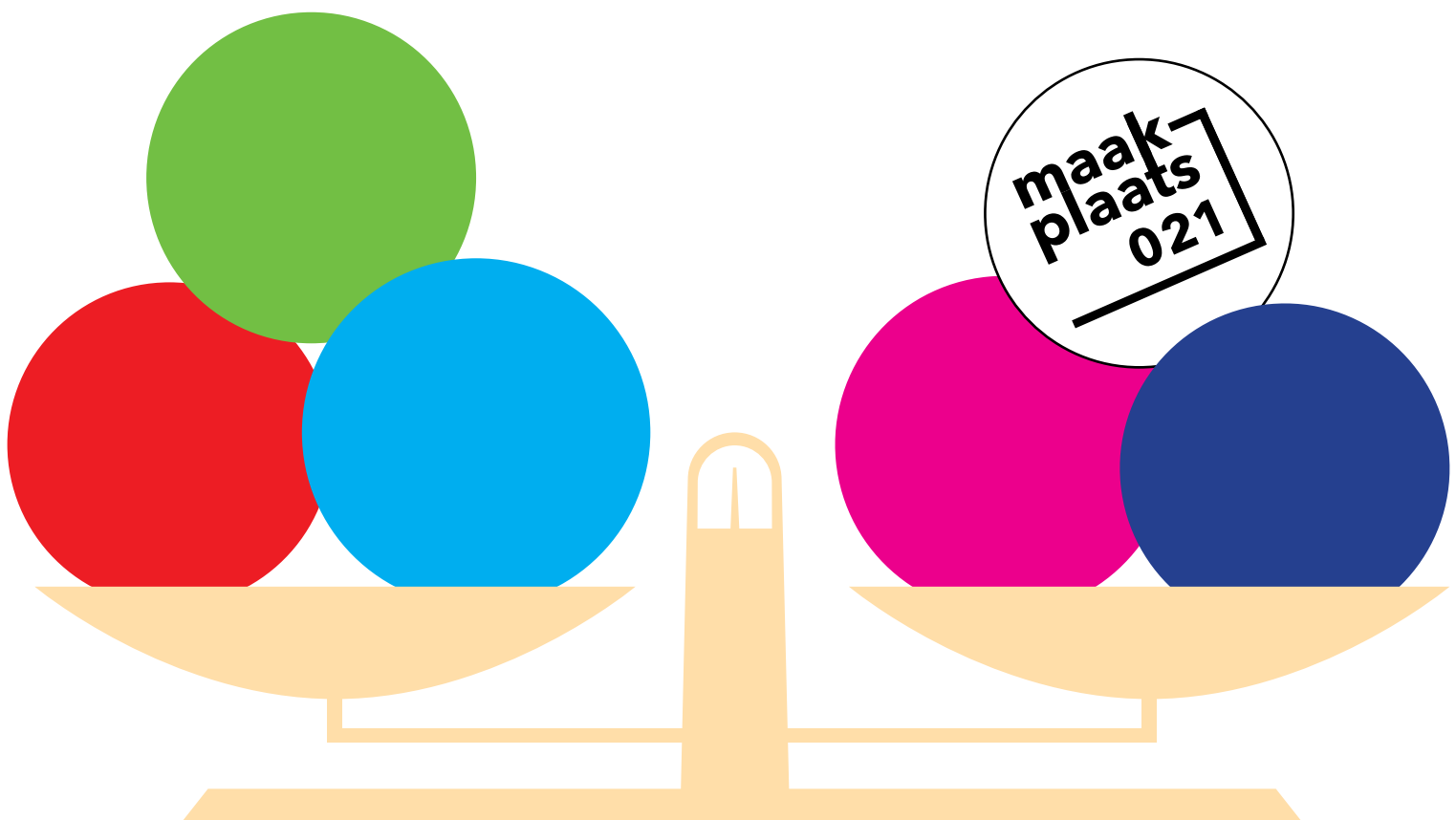
de mens in **maken**

Een handleiding voor professionalisering
van begeleiders in de maakplaats

Monique Pijls, Sonia Sjollema en Tom van Eijck

Lectoraat Didactiek van de Bètavakken
Kenniscentrum Onderwijs en Opvoeding
Faculteit Onderwijs en Opvoeding
Hogeschool van Amsterdam

December 2020

Hogeschool van Amsterdam

“Soms lopen kinderen vast met zichzelf, dat ze iets niet kunnen of durven of niet weten te beginnen. Daar ga je dan mee in gesprek.”

Inleiding

De maakplaats is een plek waar kinderen leren. Kinderen kunnen er na schooltijd komen of bezoeken de maakplaats samen met school. Het leren is heel breed: nieuwe technologie, creativiteit, samenwerken. Maar ook zoiets als leren omgaan met tegenslagen, want vroeg of laat lopen kinderen tegen moeilijkheden aan.

Als begeleider in de maakplaats ben je een duizendpoot. Je helpt kinderen met ontwerpen en veilig gebruik van de machines, springt in als ze hulp nodig hebben, je prikkelt hun fantasie en voorstellingsvermogen met uitdagende vragen en let erop dat ze goed met elkaar omgaan. Deze handleiding gaat in op de vraag hoe je in een maakplaats kunt bevorderen dat kinderen zich als persoon kunnen ontwikkelen.

Learning Community: verbinding theorie en praktijk

Deze handleiding is bedoeld voor begeleiders in een maakplaats, die zich gezamenlijk willen verdiepen in de didactiek van de maakplaats. Aan de hand van vijf stappen verken je de theorie en verbind je die met je eigen praktijk. De stappen kunnen gedurende een aantal bijeenkomsten doorlopen worden.

Breng je team van maakplaatscoaches, leraren of andere professionals samen en zorg voor een rustige ruimte waarin overlegd kan worden. Houd per bijeenkomst ongeveer 2 à 3 uur aan, en plan de bijeenkomsten om de maand. Op die manier is er tussen de bijeenkomsten genoeg tijd om in de praktijk te brengen waar je mee bezig bent en te zien wat dat teweeg brengt. Zorg dat je iemand aanstelt die de bijeenkomsten organiseert en begeleidt. Achter in deze handleiding staan vier werkbladen om uit te printen.

De mens in maken

In deze stap verken je het thema persoonsvorming door theorie en ervaringen in de praktijk met elkaar te verbinden

Persoonsvorming in de maakplaats

Kinderen kunnen heel veel leren in een maakplaats. Ontwerpen, programmeren, wegwijs worden met de machines. Maar ook samenwerken, een eigen idee realiseren, ermee om kunnen gaan als het niet lukt, doorzetten. De doelen van activiteiten in de maakplaats zijn niet als vanzelfsprekend gegeven en kunnen breed ingevuld worden. Het is aan de maakplaats-coaches om daar in verschillende situaties keuzes in te maken en een eigen invulling aan te geven. Je zou grofweg drie doelen en functies van onderwijs kunnen onderscheiden. Allereerst is er **kwalificatie**, daaronder vallen de kennis, vaardigheden en houdingen waarmee leerlingen toegerust worden voor de volgende stap in hun opleiding op weg naar deelname aan de arbeidsmarkt. Ten tweede is er **socialisatie**, dat is de voorbereiding en aanpassing die nodig is voor deelname aan de samenleving, het vinden van een plaats als lid van de gemeenschap en het kennis maken met tradities, culturen en praktijken. De ontwikkeling van een (beroeps-)identiteit hoort daar ook bij. Ten derde is het **persoonsvorming**, wat gaat over de vorming tot persoon, tot uniek individu in de wereld. Het ultieme doel van alle opvoeding en onderwijs is de ontwikkeling van de leerling tot een onafhankelijk denkend en handelend persoon (autonomie, verantwoordelijkheid en zelfvertrouwen). Van belang is dat deze drie brede doelen van onderwijs met elkaar in balans zijn. In de maakplaats kunnen zij in verschillende situaties alle drie aan bod komen, de eigen afwegingen wat in welke situatie vooral om aandacht vraagt is aan de professional.

Alle educatie, onderwijs en opvoeding is uiteindelijk gericht op het vergroten van zelfstandigheid, autonomie en zelfdenkend vermogen. Dat wordt ook wel de paradox van onderwijs genoemd: Hoe kan je iemand vormen tot een zelfstandig handelend

Foto: Maakplaats 021

persoon? Persoonsvorming wordt ook wel *subjectificatie* genoemd, dat betekent een zelf handelend subject worden en geen object zijn van het handelen van anderen. Dat betekent de vrijheid hebben om eigen keuzes te maken, en maakt ons verantwoordelijk voor de vraag hoe wij onze vrijheid willen gebruiken.

Vragen die voor kinderen gaan spelen zijn:

Wie **ben** ik? En wat **doe** ik met wat ik ben of kan?

Deze laatste vraag roept ook diepere vragen op als: Wat is een persoon? En hoe geeft iemand aan zijn mens-zijn vorm? Het zijn vragen die uiteindelijk een leven lang actueel blijven. Centraal hierin is de overtuiging dat een mens **bewustzijn** heeft en **voorstelingsvermogen** en dat ieder mens een eigen blik op zichzelf, op de relatie met anderen en op de wereld ontwikkelt. Een mens kan zichzelf en anderen als een persoon zien. Hoewel een identiteit je kan 'vastzetten' in wie je bent, welke eigenschappen je hebt en wat je achtergrond is, is de keuze hoe je handelt als persoon in relatie tot anderen aan verandering onderhevig: elke situatie vraagt een andere afweging. Nieuwe ervaringen voegen nieuwe inzichten toe, denkbeelden kunnen veranderen. De ervaringen van kinderen in de maakplaats kunnen daarop ook van invloed zijn.

Hoewel we voor een deel door opvoeding, achtergrond en eigenschappen zijn bepaald, is de gedachte sinds de Verlichting dat een mens tot op zekere hoogte controle heeft over eigen handelen en eigen leven, het kan autonoom/vrij handelen. Die vrijheid betekent ook een verantwoordelijkheid: het vraagt respect voor de vrijheid van anderen. Volwassen worden betekent het ontwikkelen van een vermogen om infantiele impulsen te overstijgen, niet alleen te handelen vanuit egocentrisme, maar ook oog te hebben voor de behoefte aan vrijheid en autonomie van anderen. Dat maakt samenleven in een democratie tot een lastige opgave.

Aan de slag mind-map met kaartjes

Benodigdheden

- Groot vel papier
- Stiften
- Uitgeprinte en uitgeknipte kaartjes met definities persoonsvorming (Werkblad 1)

Het begrip persoonsvorming kent vele interpretaties en invullingen. Om deze te verkennen en met een open vizier de ontwerpcyclus in te gaan beginnen we met een brainstorm rond het begrip persoonsvorming. Maak groepen van 3 a 4 personen.

1. Neem een groot vel papier en schrijf in het midden 'Persoonsvorming in de maakplaats'. Geef de groep tien minuten de tijd om zoveel mogelijk woorden te bedenken die ze associëren met persoonsvorming. Schrijf allemaal op het grote vel.
2. Pak de kaartjes met uitspraken over persoonsvorming erbij. Pak steeds een individueel kaartje, lees het voor en bespreek met elkaar wat dit betekent. Bediscussieer vervolgens bij welke woorden of zinnen op het vel deze definitie aansluit.
3. Formuleer in een paar zinnen jullie eigen definities van persoonsvorming.

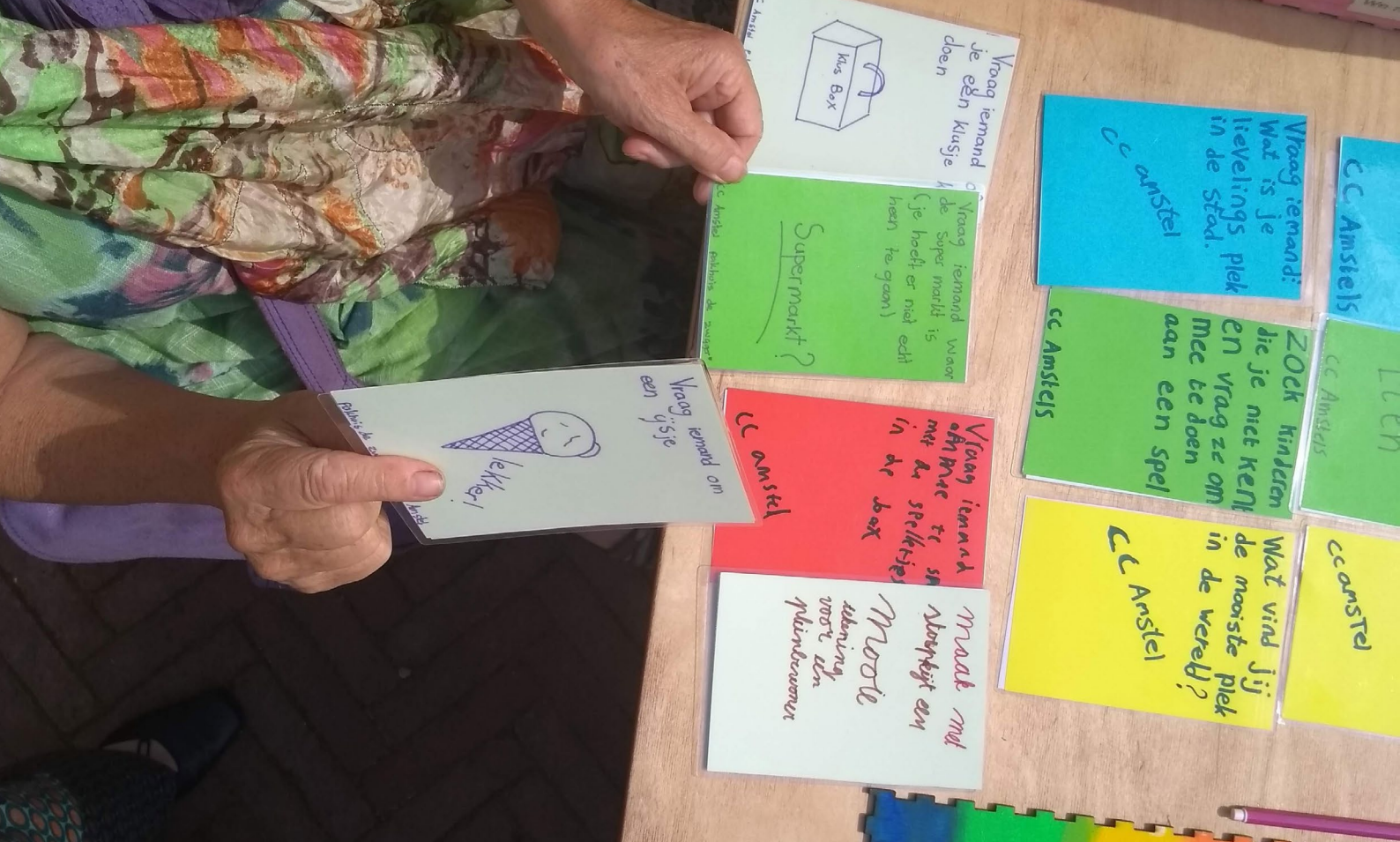
Frustratie in de maakplaats

Een maakplaats kan een goed pedagogisch klimaat bieden om kinderen zich te laten ontwikkelen tot persoon. In dat kader is het interessant om naar **frustratie** in de maakplaats te kijken. Uit veel ervaringen van maakplaats-coaches komt naar voren dat kinderen van tijd tot tijd in het maakproces en in de samenwerking met anderen wrijving en frustratie ervaren.

Hoewel de ervaring dat iets niet lukt meestal een negatieve emotie is, kunnen lichte vormen van weerstand en frustratie juist belangrijk zijn voor de vorming van een persoon en voor de volwassenwording. Immers, door de ervaring van weerstand weten we dat de wereld **echt** is. Bovendien worden door de ervaring van weerstand jouw verlangens zichtbaar. Het wordt duidelijk welke kant jij op wil, **waar je naartoe wil**. Door de ervaring van weerstand word je uitgedaagd om opnieuw te overwegen of je dat nog wilt en een keuze te maken in het hier en nu. Weerstand is een confrontatie met de realiteit. In de confrontatie met weerstand hebben we drie opties, volgens Biesta:

1. We kunnen doordrukken, met het risico dat we te hard duwen en datgene of diegene die weerstand biedt beschadigen...
2. We kunnen ons terugtrekken, met risico dat wat we in de wereld wilden brengen niet tot stand wordt gebracht ...
3. Subject zijn vraagt steeds het zoeken van een middenpositie.

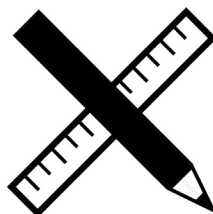
Voor jou als maakplaats-coaches is het een interessante vraag hoe kinderen met frustratie omgaan. En hoe jij er zelf mee omgaat. Hoeveel frustratie is er? Hoe hanteren kinderen die frustratie? Zijn er mogelijkheden voor reflectie en op welke manier kan je hierover in gesprek gaan?

Kortom, biedt de maakplaats kansen om juist hierin een rol te spelen? Bijvoorbeeld doordat hier gewerkt wordt met relatief ongestructureerde opdrachten, samenwerkingsgericht leren en regelmatige frustratie in het maakproces? En wat vraagt dat van een maakplaats-coach?

Aan de slag: frustratie in de maakplaats

Benodigdheden

- Stiften
- Groot vel papier

1. Herken je in je eigen praktijk dat er momenten van frustratie voorkomen? Kan je een voorbeeld geven? Zou je frustratie willen voorkomen of biedt het misschien ook kansen? Wanneer wel, wanneer niet?
2. Beschrijf ieder een voorbeeld van frustratie in de maakplaats. Bespreek de voorbeelden met elkaar.

Begeleiden in de ontwikkeling tot persoon

Omdat onderwijs en opvoeding geen productieprocessen zijn, is er ook geen vaststaand recept of één beste aanpak om aandacht te geven aan persoonsvorming. Elk kind is anders en elke maakplaats-coach is anders. Maar in het dagelijkse werk en in de werkrelaties die met de kinderen wordt opgebouwd gebeurt ongemerkt veel dat gericht is op de vorming van de persoon en wat uiteindelijk ook betekenis geeft aan het werk van maakplaatscoach. Je bent van nature een voorbeeld en een gesprekspartner voor de kinderen: je kan niet *niet* bijdragen aan de vorming van de persoon van een kind. Waar kwalificatie en socialisatie een kind kunnen beperken in hoe en wie hij of zij kan of mag zijn (ik ben slecht in rekenen, ik ben verlegen), laat de persoonsvorming de ruimte juist open: in elke nieuwe situatie kan een kind opnieuw een andere beslissing nemen hoe te handelen.

Voor maakplaatscoaches levert dit tegenstellingen/paradoxen op:

- Vorming van de persoon: kan alleen door zelfactiviteit van het kind, een ander kan niet voor hem leren, ontwikkelen of emanciperen, dat doet het kind uiteindelijk zelf
- Opvoeding/vorming moeten we daarom niet verwarren met proces waarin wij de ander vormen de ander creëren of produceren; alleen de bestaande kennis, normen en waarden worden overgedragen "van *buiten naar binnen*", maar ook daar krijgen deze betekenis door een actieve rol van het kind.
- Vorming van de persoon is vooral/ook een proces van *binnen naar buiten*: een kind vormt zich door prikkels van buiten, maar het gebeurt alleen als het kind actief op die prikkels reageert. Dat weet je nooit zeker.

Wat betekent dit voor de dagelijkse praktijk in de maakplaats?

- Soms kan een kind op een punt brengen dat het zelf inzicht verwerft (over zichzelf, zijn relatie tot anderen, begrip van de wereld).
- Je kan een kind helpen met reflectie: als een kind eigen handelen kan overdenken kan je zeggen dat een het als redelijk en zelfstandig wezen de wereld eigen maakt, waarnemingen tot eigen waarnemingen maakt.
- Je kan meedenken in alternatieve mogelijkheden, de toekomst open houden
- Je kan een kind helpen met zelfstandig handelen/emancipatie, door veiligheid te bieden, kritische reflectie aan te moedigen, weerstand te bieden tegen impulsen die vrijheid beperken, eigen beslissingen te nemen, een eigen pad te durven volgen, los van sociale druk of "sociale norm of sociale structuren".

Aan de slag: dilemma's in de begeleiding

Benodigdheden

- Pennen of stiften
- Dilemma's in de begeleiding (Werkblad 2)

1. In de begeleiding van kinderen in de maakplaats, weeg je soms tegenstrijdigheden tegen elkaar af. Dat gaat razensnel, vaak onbewust. In het kader staan drie soorten dilemma's beschreven. Geef bij ieder van de drie soorten voorbeelden en beschrijf de afwegingen die je als begeleider maakt.
2. Vul het kader zonodig aan met andere dilemma's en voorbeelden.

Interventie ontwerpen en uittesten

Nu er definities van persoonsvorming zijn geformuleerd en dilemma's in de begeleiding zijn beschreven, is het tijd om het geleerde in praktijk te brengen.

Aan de slag: een plan maken, uitproberen en gegevens verzamelen

Benodigdheden

- Pennen
- Ingevuld kader 'Dilemma's in de begeleiding' (Werkblad 2)
- Plan voor Interventie (Werkblad 3)

1. Laat de groep opnieuw de 'Dilemma's in de begeleiding' voor ogen nemen en alles nog eens opfrissen. Laat iedere deelnemer zich de volgende vragen stellen: Is er een manier van handelen waar ik van nature toe geneigd ben, terwijl het voor het ontwikkelen van persoonsvorming bij kinderen goed zou zijn om anders te reageren?

2. Verdeel de groep in kleinere teams (van 2-3 personen) en laat ieder team een interventie (aanpassing) bedenken in een manier van handelen in de begeleiding in de maakplaats, met als hypothese dat door deze aanpassing persoonsvorming bij de kinderen extra gestimuleerd wordt. Zet het plan op schrift met behulp van Werkblad 3.
3. Vraag de groep de interventies in de komende weken toe te passen, en te observeren wat voor effect deze hebben in het stimuleren van persoonsvorming bij kinderen.

Laat de groep in dezelfde teams als de vorige sessie opschrijven wat hun beoogde doel was met de interventie en welke resultaten zij hebben gezien bij de kinderen. Bespreek als iedereen klaar is de resultaten gezamenlijk, zo kan iedereen van elkaars ervaringen leren. Laat de groep nadenken over aanpakken die in een vergelijkbare situatie mogelijk zijn.

Eigen leerervaringen in kaart

Tijdens de laatste bijeenkomst van de ontwerpcyclus over persoonsvorming inventariseren we de leerervaringen van het gehele proces. De evaluatie bestaat uit twee fasen: elk individu vult eerst een *learner report* in en vervolgens worden er focusgroep-gesprekken gehouden.

Aan de slag: learner reports

Benodigheden

- 1 *learner report* per deelnemer (Werkblad 4)
- Pennen

1. Besteed de eerste helft van de bijeenkomst aan het individueel invullen van de *learner reports*.
2. Het tweede deel van de bijeenkomst staat in het kader van het in groepsverband bespreken van de antwoorden die zijn gegeven op het *learner report*. Is de groep groter dan 8 personen? Deel deze in twee focusgroepen. Zorg dat er voor de bespreking minimaal 45 minuten wordt vrijgemaakt.

Maak de volgende vragen centraal tijdens de bespreking:

- > Wat heeft de groep geleerd over persoonsvorming?
- > Wat heeft de groep geleerd over het begeleiden en bevorderen van persoonsvorming in de maakplaats?
- > Wat heeft de groep geleerd van het werken in deze ontwerpcyclus?

Referenties

Biesta, G. (2014). *Het prachtige risico van onderwijs*. Culemborg: Uitgeverij Phronese.

Martin, L. (2015). The Promise of the Maker Movement for Education. *Journal of Pre-College Engineering Education Research*, 5(1), 30-39.

Vossoughi, S., Hooper, P. K., & Escudé, M. (2016). Making through the lens of culture and power: Toward transformative visions for educational equity. *Harvard Educational Review*, 86(2), 206–232.

Over Maakplaats 021

Maakplaats 021 – een initiatief van OBA samen met Waag, Pakhuis de Zwijger en Hogeschool van Amsterdam – beoogt kinderen in alle buurten van Amsterdam voor te bereiden op de toekomst door hen kennis te laten maken met digitale technologie en creativiteit. Centraal staat het ontwikkelen van maakprogramma's voor kinderen en het realiseren van een opleidingsprogramma voor maakplaats-coaches.

Werkblad 1

Te veel nadruk op het ontwikkelen van **doorzettingsvermogen** in de maakplaats kan een averechts effect hebben.

(Vossoughi, Hooper & Escudé, 2016)

Het gaat niet alleen om het leren van vaardigheden (gebruik machines, onderzoeken) maar om het ontwikkelen van een **maker mindset**

1. speels
2. gericht op eigen capaciteit en groei
3. bereid te falen
4. samenwerkingsgericht

(Martin, 2015)

Onderwijs is het punt waarop we besluiten dat we voldoende van onze kinderen houden om hen niet de kans uit handen te slaan om iets nieuws te ondernemen, iets wat wij niet voorzien hebben, maar hen voor te bereiden op de taak een gezamenlijke wereld te vernieuwen.

Hannah Arendt, 1906-1975

Jonge mensen hebben hoop en optimisme nodig. Die vormen de motor van hun persoonlijke ontwikkeling.

(De Winter, 2017)

“Laten we ervan uitgaan dat we van een krachtige jonge eik een poëtische berk willen maken of van een fragiele berk een robuuste eik. We beginnen te snoeien, te zagen, te breken, te verbuigen – totdat de boom afsterft. Nee... zo’n belachelijke vergissing zouden we bij een boom nooit maken, maar wel bij een kind”

Janusz Korczak (pseudoniem van Henryk Goldschmit)
1889- 1942

Onderwijs is onze kinderen leren de juiste dingen te verlangen.

Plato, 427 – 347 voor Chr.

Frustratie ontstaat wanneer je je in de wereld manifesteert.

“Ofschoon de ontmoeting met de wereld prachtig kan zijn, is het meest wezenlijke moment van die ontmoeting het ervaren van weerstand. Die ervaring toont ons dat de wereld eigenstandig is, en geen constructie of hersenspinsel. (...) Weerstand is een frustrerende ervaring, omdat het botst met onze initiatieven en (goede) bedoelingen.”

(Biesta, 2018, p.18)

“Het bedenken, uitvoeren en het niet bang hoeven zijn om fouten te maken, is precies wat we de kinderen willen bij brengen. Het eindproduct is nooit goed of fout. Het werkt of het werkt niet. Als het werkt kan het wellicht nog verbeterd worden. Als het niet werkt, dan gaan we terug om uit te zoeken waarom iets niet kan of werkt zoals we bedacht hebben. En we veranderen het tot het wel werkt”.

(Ton Koster in 3Dkanjers 2017, p. 83)1.

Werkblad 2

Sturing bieden

(geef voorbeelden en beschrijf de afwegingen die je maakt)

Vrij laten

(geef voorbeelden en beschrijf de afwegingen die je maakt)

Verwachtingen uitspreken, eisen stellen

(geef voorbeelden en beschrijf de afwegingen die je maakt)

Verwachtingen loslaten

(geef voorbeelden en beschrijf de afwegingen die je maakt)

Instructie geven

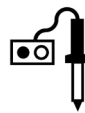
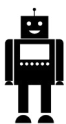
(geef voorbeelden en beschrijf de afwegingen die je maakt)

Zelf laten uitzoeken

(geef voorbeelden en beschrijf de afwegingen die je maakt)

Werkblad 3

1. Dit wil ik bereiken
(aspect van persoonsvorming, zie werkblad 2)

2. Dit ga ik doen
begeleiden – omgeving – activiteit
(een van de drie beïnvloeden)

3. Zo leg ik het vast
(foto, verhaal, schrijven, geluid)

Werkblad 4

Learner Report Mens in Maken

Wat heb je geleerd over persoonsvorming in de maakplaats?

- door verschillende theoretische invalshoeken over persoonsvorming te horen, leerde ik dat ...
- door het werken met het kader Dilemma's in de Begeleiding leerde ik dat ...
- door zelf een interventie voor het bevorderen van persoonsvorming te ontwerpen leerde ik dat ...
- door de interventie uit te proberen en gegevens te verzamelen leerde ik dat ...

Wat heb je geleerd over het begeleiden in de maakplaats en het bevorderen van persoonsvorming als maakplaatscoach?